

fitxa 16

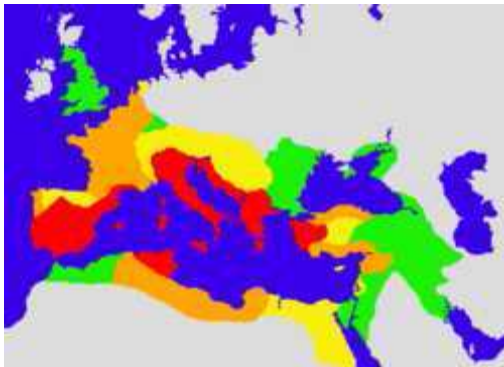
AQUÈDUCTE DE TARRAGONA

a) Situeu l'obra en el context cronològic, històric i cultural corresponent.

L'aqüeducte de Tarragona, conegut també com "pont del Diable" o "pont de les Ferreres", d'autor desconegut, data de finals del segle I aC.¹, probablement del 24-22 aC., durant l'estada de l'emperador Octavi². Pertany per tant a l'edat Antiga, època de transició: final de la República romana o de l'Alt Imperi romà.

Context històric de la civilització romana:

- Polític: Octavi nebot i hereu de Cèsar, s'imposà a la Guerra Civil que hi hagué després de l'assassinat de Juli Cèsar l'any 44 aC., fundà la dinastia julio-clàudia que havia de regir els destins del nou Imperi, i assegurà un llarg període de pau (*pax romana*). L'estada de dos anys d'Octavi August a Tàrraco serví per a completar la definitiva pacificació d'Hispania. L'emperador posseïa el poder absolut, mentre que el Senat que governava abans la República quedà relegat.

La ciutat de Roma era el centre d'un gran imperi que gira al voltant de la Mediterrània (*Mare Nostrum*), i s'estén per Europa fins a fixar les fronteres a Escòcia, i als rius Rin i Danubi, gràcies a un exèrcit poderós i disciplinat, i a una administració eficaç. L'imperi s'organitza a través de províncies i d'una important xarxa urbana (Tàrraco, Caesaraugusta, Emèrita, Hispalis, Aeso, ...).

- Economia: tradicional de base agrària (grans latifundis amb *villae*), destaca el conreu de la trilogia de productes mediterranis (cereals, vinya i olivera). Els romans desenvolupen un important comerç per a proveir les ciutats. Al port d'Ostia arribaven productes de tot l'imperi per abastir Roma, la ciutat més gran del món.

- Societat: esclavista, majoria d'esclaus (sense cap mena de drets) i minoria d'homes lliures, amb situacions intermèdies (estrangers, etc.). Roma viu de les conquestes que proporcionen milers d'esclaus. A partir dels fundadors de la ciutat de Roma (els *pater familia*) es creen diversos graus de ciutadania entre

¹ La cronologia no és segura, i altres autors el situen al segle I dC, al final de l'època d'August, coincidint amb el creixement de Tàrraco per la urbanització de la part alta de la ciutat.

² Gai Juli Cèsar Octavià (*Caius Iulius Caesar Octavianus*), Cèsar August, August o **Octavi August** (Roma o Velitrae, 23 de setembre de 63 aC - Nola, Nàpols, 19 d'agost de 14 dC) va ser el successor de Juli Cèsar i el primer emperador romà. Nebot i hereu de Cèsar, s'imposà a la Guerra Civil que hi hagué després de l'assassinat de Juli Cèsar l'any 44 aC. Des de l'any 31 aC governà l'imperi de facto, tot i que fins a l'any 27 aC no rebé el títol de prínceps de la República per part del Senat, i fundà la dinastia julio-clàudia. Sota el lema de restaurar la República (*restitutio rei publicae*) ell conduí, de fet, la transició cap a una monarquia amb la forma de principat. El seu govern culminà amb un gran període de pau, el qual se'l coneixeria més tard amb el nom de *Pax augusta*.

els homes lliures (romana, llatina, federats, etc), fins que l'emperador Caracal·la atorga la ciutadania romana a tots els homes lliures de l'imperi (s. III).

- Cultura: Roma va implantar per tot un bast imperi la seva cultura, el dret civil (propietat privada), la llengua llatina, les obres públiques, la moneda, el seu caràcter pragmàtic, etc., bé que Roma també va acceptar incorporar elements d'altres cultures conquerides (sincretisme). El resultat és un procés que anomenem de romanització, i la creació d'una gran civilització que perviu fins al segle V.

b) Digueu a quin estil pertany l'obra i enumereu QUATRE característiques formals de l'escultura / pintura d'aquest estil.

L'aqüeducte de Tarragona és d'estil clàssic romà imperial (Alt Imperi, f. s. I aC.-s.III).

Escultura:

L'escultura romana desenvolupa dues tendències: la realista (pròpiament romana, busts i retrats dels avantpassats i personatges) i la idealista per influència hel·lenística (de caràcter imperial, culte i àulic).

Tipologies: el gust romà imposarà el retrat, el bust o els relleus commemoratius, sempre amb un caràcter pràctic (les escultures dels emperadors ompliran els fòrums urbans).

Subordinació de l'escultura a l'arquitectura d'acord amb la funció propagandística, els romans ornamenten obres arquitectòniques amb relleus que recorden la grandesa de l'imperi.

Els materials més usats: pedra, marbre (el més famós el de Carrara blanc, pels romans *marmor lunensis*, o "marbre lunenc"), bronze, terracota i argila.

Importància del mecenatge i, per contra, anonimat dels artistes. En conquerir Grècia, els romans s'emporten gran quantitat d'obres que després fan copiar als mateixos escultors grecs ara com a esclaus.

Pintura:

Preferència per la pintura mural que es protegia amb una capa de cera d'abella per fer més brillants els colors. També pintaven sobre fusta.

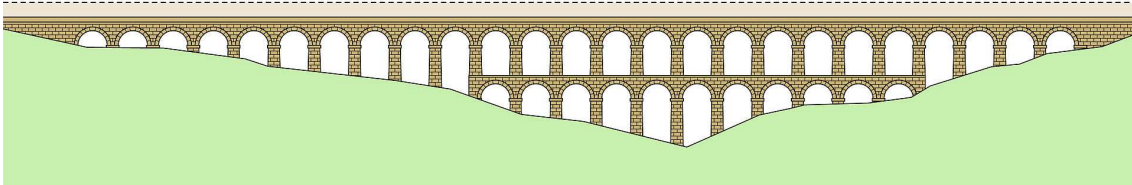
Els mosaics fets de tesselles de colors revestien els paviments i les parets de les mansions més luxoses i riques (les *villae*).

Realisme acurat, el romans tenien una voluntat de crear una il·lusió de verisme, de convertir l'obra en un miratge al primer cop d'ull (fer creure que era real).

Primacia de temes mitològics, quotidians, paisatgístics... i de construccions arquitectòniques de fantasia i dels retrats.

Primacia dels aspectes tècnics i pràctics per damunt dels estètics

c) Expliqueu CINC característiques formals i tècniques d'aquesta obra.

- Elements tècnics. Localització: l'aqüeducte està situat a 4 km al nord de la ciutat de Tàrraco. Materials: construït amb grans carreus de pedra calcària local (saldó), d'una pedrera situada en un turó pròxim al monument, conegut com a coves de la Pedrera; presenten a les cares el típic encoixinat i conformen una construcció isòdoma. Sistema constructiu: combina els sistemes arquivat i voltat. Les dimensions superen l'escala humana (26x250 m.). Tipologia: obra pública d'enginyeria, pont per a aqüeducte que salva la vall del barranc dels Arcs. És l'únic tram sobre pont de tot l'aqüeducte del Francolí (18km., fragmentàriament conservat seguint el relleu).³

- Elements de suport i suportats. Es tracta d'un pont d'uns 250 m. de llargada, i una alçada màxima de 27 m, sense comptar la galeria de conducció de l'aigua, avui destruïda, que devia fer uns 2 metres més. Consta de dos nivells d'arcades sobreposades amb 11 arcs al nivell inferior i 25 arcs al nivell superior.

romans).

Els arcs de mig punt tenen tots la mateixa amplada (llum) de 5,9 m. (20 peus romans), una alçada regular de 5,7 m. (bé que als extrems i la base s'han d'adaptar al desnivell del barranc) i una gruixària d'1,86 m. (amplada de l'intradós). La distància entre el centre dels pilars és de 7,95 m. (26 peus

Tota l'estructura del pont fou construïda en *opus quadratum*, blocs de pedra regulars tallats en forma de carreus lleugerament encoixinats i col·locats en sec, sense morter a les seves juntes.

Els pilars tenen una estructura graonada, i cada filera de carreus presenta un retrocés de mig peu romà (15 cm.). És una solució poc comú que es troba també a l'aqüeducte de Mediomatricum (Metz, Lorena, França).

³ Tàrraco va estar assortida tres aqüeductes. Un procedeix del riu Gaià, els altres dos del Francolí. L'aqüeducte del Gaià, l'*specus* (canal) del qual és gairebé tot subterrani, subministrava la part més alta de la ciutat, on es bastiren els principals espais de representació (Circ, Fòrum Provincial, temple del Diví August). L'obra va ser aprofitada (i alterada) el s. XVIII i, en part, segueix en ús. El Pont del Diable pertanyia a l'aqüeducte del Francolí. La zona portuària s'alimentava d'un tercer aqüeducte que subministrava aigua a unes grans termes públiques excavades a partir del 1990. Encara dins de l'*Ager tarraconensis* es coneixen dos aqüeductes romans més, un a Constantí, encara en ús, i l'altre al Baix Penedès, enrunat.

L'element suportat per definició és la sèquia o canal de l'aigua. L'*Specus* original fou construït en *opus signinum* (maçoneria) amb un morter impermeable a base de calç i ceràmica. El rec actual té uns 80 cm. d'amplada (2,5 peus romans), està protegit per murs de maçoneria (bàsicament moderns), i presenta un pendent perquè corri l'aigua de manera molt suau, d'un 0,4%, pràcticament idèntic al que té la totalitat de l'aqüeducte.

Espais interior i exterior. La cara externa és llisa a nivell dels arcs i presenta un encoixinat rústic als pilars i les impostes que ens recorden les estructures clàssiques. Recentment s'han detectat indicis de que podia haver estat total o parcialment revestit d'estuc. En qualsevol cas, a més de resoldre la funció pràctica per a la que es va fer (l'estructura mai s'ha esfondrat), l'obra mostra una destacable qualitat estètica. Destaca la seva regularitat, l'aspecte majestuós i elegant i alhora serè i auster, de manera que després de dos mil anys segueix captivant l'observador.

Entorn i integració urbanística. És una de les imatges principals de la Tàrraco romana. Es el testimoni de la romanització i de la gran capacitat tècnica que posseïa aquesta cultura. L'aqüeducte s'integra perfectament en un paisatge trencat per rierols, i dóna la benvinguda als visitants a l'entrada de Tarragona.

Models i influències. És un bon exemple de les obres d'enginyeria que els romans van fer per tota Hispània, i una de les més importants. Evidencia el caràcter pragmàtic de la civilització romana. Es pot comparar amb l'aqüeducte de Segòvia o amb el Pont du Gard (l'aqüeducte de Nimes).

d) Contingut, significat i funció

Aquest aqüeducte fou construït per tal de proveir d'aigua la ciutat de Tàrraco, la principal ciutat de l'imperi romà a Hispània i capital de la província Citerior.

La canalització captava l'aigua a partir d'una resclosa a uns 10 km. riu amunt de la ciutat⁴, i nodria d'aigua corrent la part central. En entrar a la ciutat, l'aigua era recollida i depurada en un gran dipòsit, anomenat *Castellum aquae* (torre d'aigua) i després distribuïda per una xarxa de canonades de plom en la zona residencial de Tàrraco, que inclou el Fòrum Local (abandonat a l'alta edat mitjana).

No obstant això, la seva perfecció i monumentalitat estan en l'origen d'una llegenda medieval que n'atribueix la construcció al diable, ja que es creia que no podia ésser una obra humana⁵. Aquest monument s'ha mantingut en un

⁴ La captació de l'aigua al riu Francolí es feia mitjançant una resclosa en un indret anomenat Torre del Comte, situat entre els pobles de Rourell i Puigdelí a uns 10 km de Tarragona. A partir d'aquí fou conduïda per un canal cap a Tàrraco, primer en paral·lel al riu i des del pont del Codony seguint les corbes de nivell aprofitant els pendents naturals del terreny fins a arribar a la comella del barranc dels Arcs que es va salvar mitjançant el famós pont aqüeducte. Al costat sud del barranc el canal seguia per l'antic camí de l'Àngel i entrava a la ciutat per l'avinguda Catalunya.

⁵ De fet existeixen diverses llegendes locals recollides per la tradició. En una l'arquitecte desesperat fa el pacte amb el diable, la construcció a canvi de l'ànima del primer que begués l'aigua, i al final va ésser un

bon estat de conservació sense grans transformacions, bé que han estat necessàries algunes intervencions de restauració per a salvaguardar l'estat de la pedra i de l'entorn⁶. Crida l'atenció per la seva perfecció i monumentalitat.

- Significat. L'art oficial en l'època d'August acomplia una funció de reforç del seu programa polític. Aquest consistia en dotar el món romà d'una nova i sòlida estructura política que fos respectuosa tanmateix amb determinats valors tradicionals. Bellesa serena, grandesa sense ostentació, sobrietat, equilibri i ordre combinats amb un sentit pràctic evident són qualitats que el

Pont del Diable posseeix de manera deliberada, i que tenen sentit dins el context polític del moment en que es va erigir.

- Encàrrec i recepció: com s'ha dit se suposa que la seva construcció coincideix amb l'estada d'Octavi August a Tàrraco.

- Funcions. Funció **representativa** del caràcter pragmàtic de la civilització romana, que assoleix un alt grau d'infraestructures. Funció **il·lustrativa** de la grandesa de la civilització romana, basada en obres d'enginyeria civil. Funció **propagandística** de la nova figura de l'emperador que assegurava la pau i el progrés de l'imperi romà.

e) Definiu QUATRE d'aquests CINC termes: tessel·la, planta de creu grega, puntillisme, frontal, retaule.

- Tessel·la: peça petita de marbre, terra cuita, vidre, etc., amb què es fa un mosaic. Exemples: Vil·la del poeta tràgic de Pompeia: mosaic [*Cave canem*].

- Planta de creu grega: planta que consta de quatre braços iguals, per tant és una planta centralitzada. Exemples: Palladio: Villa Capra (La Rotonda).

- Puntillisme: tècnica de pintura que apareix al final de l'impressionisme consistent en posar punts de colors purs que mirats a una certa distància, creen en la retina les imatges desitjades. Exemples: quadres de Georges Seurat.

- Retaule: és una obra formada per un conjunt de taules que combina pintures, relleus i fins i tot escultures. Exemples: retaule de Sant Miquèu de Vielha.

ase el primer habitant que va beure d'aquella aigua. En altres, de característiques semblants, intervé una donzella o bé un jugador empedreït.

⁶ L'aqüeducte va estar en funcionament fins a l'edat mitjana. Va ser restaurat al segle X pels musulmans i una altra vegada al segle XVIII. Durant el segle XIX i el segle XX es van dur a terme diversos treballs de conservació per aturar el deteriorament del monument. El 1905 es va declarar Bé Cultural d'Interès Nacional i el 2000 Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO com a part del Conjunt arqueològic de Tàrraco. Després de l'adquisició del terreny per l'Ajuntament de Tarragona, es va inaugurar l'any 2005 el «Parc Ecohistòric del Pont del Diable» per a protegir tant el monument com el seu entorn natural. Entre el 2009 i l'octubre de 2011 va ser restaurat, i s'han estudiat els materials de construcció, com es va construir i fins i tot quanta gent hi va treballar